

Iskola-imázs

A nevelő intézmény percepciója a szülők körében

A laikus pedagógiai nézetek kutatása során országos mintán vizsgáltuk a szülők iskolaképét. Úgy fest, a szülők számára általában igen nagy (a korábbi tapasztalatokhoz képest növekvő) jelentőségű, hogy gyermekük jól érezze magát az iskolában, ott szeretetteljesen, elfogadóan s lehetőleg egyénre szóló figyelemmel foglalkozzanak vele, tisztességre, erkölcsre neveljék. Nem találtuk annak nyomát, hogy a szülők iskolaképébe egyoldalúan csak a tanulmányi teljesítményre orientált erőfeszítések férnének bele. Az iskolával kapcsolatos nevelési elvárásaiknak azonban nem a tartalma újszerű: szinte minden vonatkozásban a nevelés módját fogalmazzák meg igényként, választási motívumként, az elégedettség indokául vagy pozitív-negatív tanári jellemzőül.

Kérdésfeltevések és módszerek

Az utóbbi másfél évtized társadalmi változásai megváltoztatták az iskola helyzetét is: bár hullámváz erővel, de növekszik önállósága; a kötelező iskoláztatás kiterjed; a demográfiai folyamatok és az iskolaválasztási jog deklarálása következtében versenyhelyzet jött létre; módosult a szülők kapcsolata az iskolával jogi szempontból is, s főként pluralizálódott az intézmény mind az iskolafenntartót illetően, mind teljes rendszerét tekintve. Ilyen körülmények között érdemes megvizsgálni, hogy milyen kép él a társadalomban, jelesen a szülőkben az iskoláról. Ennek gyakorlati haszna lehet az iskola pedagógiai munkájára nézve s általános jelentősége az oktatás mint nagy társadalmi szolgáltató rendszer megítélése szempontjából. Természetesen nem tételezhetjük fel, hogy a felvázolt kép homogén lesz: várhatóan tükrözi majd az iskolarendszer és az eltérő szülői tapasztalatok differenciáltságát. E két tényező közötti összefüggés bonyolult, a tagolt struktúra és a gyakran egymástól nagyon különböző iskolák gyakorlata eltérő tapasztalatokhoz juttatja a szülőket, amelyek talaján sarjadó szülői elvárások majd visszahatnak magára az intézmény(rendszer)re is. Ráadásul a szülők tapasztalati bázisa nem véletlenszerűen adódik: 1993 óta törvényesen biztosított joguk, hogy a kötelező iskoláztatás időszakában is megválasszák gyermekeik tanintézményét. S bár e jogukat a gyakorlatban számos külső tényező korlátozhatja, a szülők értékeléssel átszőtt tapasztalatai egyre inkább a tudatos választásaik nyomán megismert, igényeiknek, előfeltevéseiknek jól-roszszul megfelelő iskolák életéből származnak.

A szülők neveléssel kapcsolatos vélekedéseit, gyermekképét, nevelési stílusát empirikusan elsősorban az úgynevezett laikus nevelélmélettel összefüggésben vizsgálták. (Goodnow és Collins, 1990; Buri, 1991; Szabó, 1998; Hunyady, 2001) Az iskoláról kialakult benyomások megismerésére irányuló viszonylag kevés vizsgálat elsősorban az iskola céljaira, funkcióira vonatkozó nézeteket tárta fel (Furnham, 1988); a kutatók leírták a szülők elvárásait az ideális tanárral szemben (Joseph és Burnaford, 2001; Efron és Joseph, 2000), s elemezték az iskolai sikeres és kudarcos teljesítményekre reagáló szülői magyarázatokat, magatartásformákat. Egy további kutatási irány a szülők iskolaválasztá-

si szempontjainak vizsgálata. (Brantlinger, 1996) Magyarországon a kilencvenes években kapott nagy hangsúlyt egyidejűleg a kötelező iskolai körzetek megszűnésével, az iskolaválasztás jogának kodifikálásával, majd a felhasználók igényeire és elégedettségére is építő minőségbiztosítás elterjedésével. (Szekszárdi, 2000)

Szociálpszichológiai kutatások kedvelt kategóriája az imázs. (Cuban, 1986; Johnston, 1992; Earle, 1994; Burnaford és Hobson, 2001; Fischer és Kinfer, 2001) A heterogén értelmezések közös magja ('valakiről vagy valamely intézményről a köztudatban élő kép') a pedagógiai kutatások számára is alkalmas kiindulópont, de – éppen általánossága miatt – célszerű azt empirikus műveletek révén konkretizálni, remélve, hogy e vizsgálatok eredményeképpen nemcsak a társadalom (esetünkben a szülők) iskolaképéről tudunk többet, hanem egy strukturáltabb imázs-fogalomhoz is eljutunk.

Kutatásunkban a szülők iskolaképét négy összefüggésben vizsgáltuk:

- milyen társadalmi funkciót rendelnek az iskolához, szerintük az iskola mit biztosít általában a gyermek fejlődéséhez, ugyanakkor mit tapasztalnak, vajon konkrétan az az intézmény, amellyel gyermekükön keresztül aktuális kapcsolatban állnak, ebből mit vállal;

- az imázsnak döntő mozzanata a tapasztalaton nyugvó értékelés, ezért meg kell ismernünk a szülők iskolával való elégedettségének mértékét és tartalmát;

- az elégedettség hátterében ott munkál az a tény, hogy a szülők valóban választották-e a véleményezett iskolát, ha igen, miért, milyen motívumok alapján. Újraválasztási szándékaik részben elégedettségüket, de tényleges mozgásterüket is jelzik, sőt arról is adnak információt, hogy más iskolákhoz képest hogyan látják a saját gyerekük iskoláját;

- az iskolához kötődő elvárások és értékelések többnyire személyi vetületben jelennek meg, akár a választási motívumok között, akár az iskolai légkör, a szervezeti kultúra egyik elemeként, elsősorban a pedagógushoz kapcsolódóan fogalmazódnak meg.

A vizsgálat célcsoportja a szülők mintája volt, akiknek nézeteit (több vonatkozásban) összevetettük gyermektelen felnőttek vélekedéseivel. Az országos rétegzett minta kiválasztásának szempontja a településjelleg és a gyerek által látogatott iskola típusa, fenntartója volt. A mintavétel négy területre (a fővárosra és három, egymástól társadalmi ismervekben elütő vidéki régióra) összpontosult. 2000/2001 fordulóján a kérdezőbiztosok 400+100 fő 25–40 év közötti felnőttet kerestek meg Budapesten, Borsod, Győr-Moson-Sopron és Csongrád megyében a megyeszékhelyeken, egy-egy 30-40 ezer lakosú kisvárosban és a környező kistéleptelepüléseken. A teljes mintát tagolta még két szempont. Egyrészt a vizsgálat céljainak megfelelően gyerekeiket különböző fenntartójú iskolába járató szülőket kérdeztünk. A mintában 300 szülő gyereke önkormányzati iskolába járt, 50–50 főé (a valóságos arányokat felülreprezentálva) egyházi, illetve alapítványi-, magániskolát látogatott. Természetesen a fentiekben leírt területi megoszlásban, tehát a relatíve kis al minta sok egyházi, illetve alapítványi- és magániskolával kapcsolatos szülői tapasztalatforrást jelent. Másrészt a teljes mintában az általános iskolás gyerekek szülei vannak – kérésünkre – többségben, a megállapítások is elsősorban rájuk vonatkoztatva bizonyítottak. A kiterjedt empirikus anyag adatainak elemzése a szülő iskolaképének, az intézménnyel kapcsolatos elvárásainak különbségeit és változásait a gyermek életkorával, a választott (vagy kényszerűen adódó) iskola típusával, jellegével, a szülő nevelési attitűdjével és társadalmi determinánsaival összefüggésben világítja meg. Most csak annak a 401 szülőnek az adatait elemzem, akiknek a gyerekei – többnyire a szülők választása alapján – aktuálisan háromféle, az intézmény fenntartója szerint megkülönböztetett iskolába járnak.

A kérdőíves interjúban zárt és nyílt kérdések váltakoztak. Az alábbiakban összefoglalom a négy fő változó vizsgálatának eredményeit mind a minta egészére, mind az egyes iskolatípusokhoz kapcsolódó részmintákra vonatkozóan. Megjegyzendő, hogy a minta-egész válaszaira értelemszerűen a legnagyobb létszámmal képviselt „önkormányzati” részminta nyomja rá bélyegét, de figyelemre méltó az esetenként előforduló két véglet:

ha az önkormányzati részminta megosztottsága miatt a válaszok többsége, a minta-egész tőle eltérően alakul, illetve ha a részminták álláspontja osztatlanul egybevág.

Eredmények

Az iskola feladatai általában és a gyermek iskolája által vállalt célok a szülők véleménye szerint

A szülőknek felkínáltunk egy kérdéssort, amely az iskola lehetséges feladatait tartalmazta (Halász és Lannert, 2000), s amelynek mind a 22 itemével kapcsolatban három fokozatú skálán fejezték ki, mennyire tartják fontosnak vagy jelentéktelennek a gyermek fejlesztésében. (1. táblázat)

a teljes mintában (N = 401)		a szülői almintákban			
		ÖNK* (N = 299)		AL/M* (N = 50)	EGYH* (N = 52)
1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,88	1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,88	1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,96
2. az anyanyelv megfelelő elsajátíttatása	2,80	2. az anyanyelv elsajátíttatása	2,81	2. az egyéni képességek fejlesztése	2,86
3. az egyéni képességek fejlesztése	2,78	3. az egyéni képességek fejlesztése	2,77	3. az anyanyelv elsajátíttatása	2,84
4. tisztességre, erkölcsre nevelés	2,76	4. tisztességre, erkölcsre nevelés	2,74	3. szeretetteljes bánásmód	2,84
5. idegen nyelv megtanítása	2,73	4. felkészítés a továbbtanulásra		5. az együttműködési képesség fejlesztése	2,80
				4. az együttműködési képesség fejlesztése	
				4. felkészítés a továbbtanulásra	2,71

1. táblázat. Az iskola legfontosabb feladatai (* a szülői alminták elnevezése: ÖNK – gyerekek önkormányzati iskolába jár; AL/M – gyerekek alapítványi vagy magán-személy fenntartójú iskolába jár; EGYH – a gyereket egyházi iskolába írták be)

Az adatsorból csak az öt legfontosabbnak tartott feladatot emeljük ki: „a gondolkodás, az értelem fejlesztése” (2,88); „az anyanyelv megfelelő elsajátíttatása” (2,80); „az egyéni képességek fejlesztése” (2,78); „tisztességre, erkölcsre nevelés” (2,76); „idegen nyelv megtanítása” (2,73).

A lényegében azonos mértékben fontosnak tartott feladatok döntően az iskola oktatási tevékenységével, illetve általános morális nevelési kötelezettségével függenek össze. A rangsor végén a vallásos nevelés (1,89); a szexuális nevelés és a játék, szórakozás szervezése (egyaránt 2,16 ponttal); a szakmatanulás (2,17) és az egyéni érdekek képviselésére való felkészítés (1,34), vagyis a gyerekek életkora miatt még nem aktuális szakmatanulás mellett a hagyományosan a privát szférába tartozó nevelési feladatok találhatók.

A gyerekeket önkormányzati iskolába járató szülők lényegében ugyanazokat a feladatokot preferálják, mint a teljes minta, pusztán az idegen nyelv tanulását előzi meg egészen kis különbséggel a „felkészítés a továbbtanulásra” (2,74) iskolai feladata. Az alapítványi/magániskolába járó gyerekek szülei esetében a öt kiemelt feladat sorrendje, tartalma és pontértéke változott: „a gondolkodás fejlesztését” (2,96) „az egyéni képességek

fejlesztése” (2,84) követi, majd azonos fontosságúnak ítélve (2,84) „az anyanyelv megtanítása” és a „szeretetteljes bánásmód” kialakítása következik, ötödikként megjelenik a „másokkal való együttműködésre nevelés” (2,80) fontos feladata. A gyereket egyházi iskolába járató szülők mindenekelőtt a „tisztességre, erkölcsre nevelést” (2,88) tartják a legfontosabbnak, azonos mértékben (2,78) „a gondolkodás fejlesztését” és a „szeretetteljes bánásmódot”, végül ugyancsak azonos jelentőséget tulajdonítanak „az anyanyelvi nevelésnek” „a továbbtanulásra történő felkészítésnek” és „az együttműködési készség fejlesztésének” (2,71).

Ha a háromfajta iskola szülőcsoportját aszerint hasonlítjuk össze, hogy a fenti feladatok közül melyik csoport melyiket preferálta leginkább, akkor azt tapasztaljuk, hogy szinte mindegyiket a legmagasabb pontszámmal az alapítványi/magáncsoport értékelte, az önkormányzatiak csupán a továbbtanulást, az egyházi iskolába járó gyerekek szülei viszont a tisztességre nevelést tartják fontosabbnak, mint a másik két szülőcsoport. Jellegzetes különbség az alapítványi/magán- és az egyházi csoport között az „egyéni képességek fejlesztése” és a „tisztességre nevelés” feladatok helyzete: a képességfejlesztés az előbbi csoportban a legfontosabb s csak harmadik rangsorukban a tisztességre nevelés említése, az egyházi csoportban éppen fordítva, ők igénylik legjobban a tisztességre, erkölcsre nevelést s legkevésbé az egyéni képességek fejlesztését.

A szülők nyílt kérdéssel jellemezheték a gyerek aktuális iskolájának vállalt s általuk felismert három legfontosabb célját. (2. táblázat)

a teljes mintában		az almintákban			%
		ÖNK*	AL/M*	EGYH*	
1. nevelés	40,60	1. nevelés	49,47	1. tehetségfejlesztés	42,0
2. tanítás	33,33	2. tanítás	41,40	2. vallásos nevelés	28,0
3. felkészítése a továbbtanulásra	19,79	3. idegen nyelv oktatás	21,05	3. a gondolkodás fejlesztése	26,0
				3. felkészítés a továbbtanulásra	25,0

2. táblázat. A gyerek aktuális iskolájának három legfontosabb célja (* a szülői alminták elnevezése: ÖNK – gyerekek önkormányzati iskolába jár; AL/M – gyerekek alapítványi vagy magánszemély fenntartójú iskolába jár; EGYH – a gyereket egyházi iskolába írták be)

A megkérdezettek fele (52,88 százalék) nem tudott erre a kérdésre válaszolni. (Az önkormányzati csoport legnagyobb arányban, 63,85 százalék, az alapítványi/magáncsoportnak mindössze 18 százaléka bizonyult tájékozatlannak.)

A teljes minta leggyakoribb válaszai szerint a „nevelés” (40,60 százalék), „a tanítás” (33,33 százalék), „a továbbtanulásra felkészítés” (19,79 százalék) jellemzi a gyerek iskoláját. Az önkormányzati csoportban a különbség annyi, hogy a harmadik helyen az „idegen nyelv tanítása” (21,05 százalék) áll. Jelentősen eltér viszont a másik két szülőcsoport iskola-jellemzése: az alapítványi/magáncsoport „a tehetségfejlesztést” (42,0 százalék), a „vallásos nevelést” (28,0 százalék) és a „gondolkodás fejlesztését” (26,0 százalék) tartja a három legjellemzőbb vonásnak, míg az egyházi iskolai szülőcsoport értelemszerűen a „vallásos nevelést” (65,38 százalék), az „erkölcsi nevelést” (36,53 százalék) és a „továbbtanulásra felkészítést” (25,0 százalék).

Az alminták sajátosságai még figyelemre méltóbbak, ha az elemzésbe bevonjuk az iskolák jellemzésére használt összes célelemet. Tartalmuk szerint hat csoportot képeztünk: I. oktatással, II. képesség-fejlesztéssel, III. neveléssel, IV. szervezeti sajátosságokkal összefüggő karakterisztikák, V. egyebek, VI. „nem tudja” válaszadók csoportja. (3. táblázat)

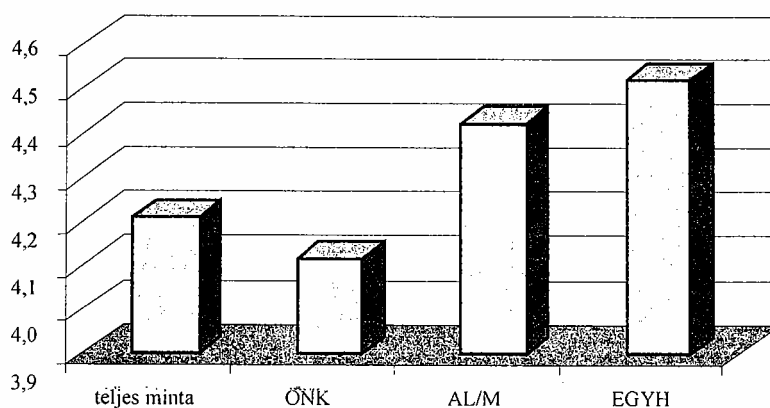
teljes minta N = 399		alminták				%	
		ÖNK N= 285		AL/M N= 50		EGYH N= 52	
oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek
107,75	86,9	135,05	74,71	88,0	110,0	97,98	146,08 ² 80,70 ³

3. táblázat. Az oktatási és nevelési célelemek aránya a gyerek aktuális iskolájában¹ (1 – A három választás 300 százalék; 2 – A vallásos nevelés említési gyakorisága önmagában 65,38 százalék; 3 – A „vallásos nevelés” nélkül)

Ha az összes oktatásra és nevelésre vonatkozó célelemet tartalmazó I. és III. csoportot összevetjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a szülők szerint az oktatás dominál általában (107,75 – nevelés: 86,94 százalék) az iskolákban, az önkormányzati iskolákban (135,05 százalék – nevelés: 74,71 százalék) s az egyházi iskolákban is, ha a vallásos nevelést az iskola létrehozásának princípiumaként s nem egy a többi feladathoz hasonlóan vállalható vagy mellőzhető nevelési feladatként tekintjük (97,98 százalék – nevelés: 80,70 százalék; a vallásos neveléssel 146,08 százalék). Az oktatás és nevelés viszonya egyedül az alapítványi/magániskolai szülőcsoport szerint más: az általuk aktuálisan jellemzett intézményekre a nevelési célok dominanciája jellemző (88,0 százalék – nevelés: 110,0 százalék). Ugyanez a csoport kiugróan magas arányban jellemezte iskoláját a képességfejlesztés fontosságával: az önkormányzati csoportnál csaknem ötször (4,94-szer), az egyházi iskolai szülőknél majdnem hétszer (6,76-szor) gyakrabban említették a II. csoportba tartozó célokat.

A szülők elégedettsége az iskolával

A megkérdezetteknek 10 megállapítást ajánlottunk fel, hogy a hozzájuk kapcsolódó öt fokozatú skálák segítségével jelezzék, mennyire elégedettek gyermekük iskolájával. (1. ábra)

1. ábra

A teljes szülői mintában a tíz item pontértékéből számított átlag: 4,21. Az iskolák jellemzői közül leginkább a tanítással (4,52) és a gyerekekkel való bánásmóddal (4,32) elégedettek. A három szülőcsoport között az iskolával való elégedettséget tekintve is jellegzetes különbségek vannak: a legkevésbé elégedettek azok, akik önkormányzati iskolába járatják gyermeküket (4,12); legmagasabb az elégedettség mértéke az egyházi iskolai szü-

lőcsoportban (4,52), az alapítványi/magániskolai szülők a másik kettő között, de az egyháziakhoz közelebb foglalnak helyet (4,42). Ha az átlagos összpontértékek mögött az egyes megállapítások pontértékeit is összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy valamennyi item pontértéke az önkormányzati szülőcsoportban a legalacsonyabb. Az alapítványi/magániskolákhoz kötődő szülők a legelégedettebbek a tanítás színvonalával (4,76), a gyerekekkel való bánásmóddal (4,60) és a szülőkkel fenntartott kapcsolatokkal (4,54). Az egyházi iskolai szülőcsoport magas elégedettsége az iskolában folyó neveléssel (4,61), a továbbtanulásra felkészítés sikerességével (4,58), a fegyelmezés módjával és eredményeivel (4,50), a pedagógusok közötti viszonyok alakulásával (4,39), valamint az intézmény anyagi-pénzügyi feltételeivel (4,59), az épületek gondozottságával (4,51) függ össze. Úgy tűnik, ez utóbbi szülőcsoport igényei és tapasztalatai találkoznak a legnagyobb arányban.

Iskola-választások és választási motívumok

Amint jeleztük, az iskola-imázs alakulásában a szülők tapasztalatai és választási szándékai, motívumai bonyolult kölcsönhatásban állnak. Az iskola iránti értékelő viszonyulásukat bizonyára befolyásolja, hogy módjukban állt-e megválasztani gyermekük intézményét. A szülők nagy többsége számára adott volt az iskolaválasztás lehetősége s élt is vele. (Teljes minta 88,5 százalék, önkormányzati csoport 84,9 százalék, alapítványi/magán csoport 100 százalék, egyházi csoport 98,1 százalék. Az első két szülőcsoport megélt választási lehetőségei szignifikáns mértékben különböznek, $p = 0,004$). Akik nem válasszhattak, azok többsége olyan településen él, ahol nincs több iskola (42,6 százalék), de felmerült a magyarázó indokok között a gyermeket hátrányosan érintő iskolai szelekció is, a képzés anyagi terhei s néhány egyéb motívum.

Az iskolaválasztási motívumok megismerését zárt kérdéssel kíséreltük meg: 12 lehetséges motívumról mondták el a válaszadók, hogy befolyásolták-e őket döntésükben vagy sem. (4. táblázat)

teljes minta N = 355		alminták		%	
		ÖNK N = 253	AL/M N = 51	EGYH N = 51	
1. közel van	55,6	1. közel van	68,4	1. jól érzik a gyerekek magukat	74,5
2. jó eredményei vannak az iskolának	45,0	2. jó eredményei vannak az iskolának	52,3	2. jók a pedagógusok	52,9
3. jól érzik a gyerekek magukat	40,5	3. jól érzik a gyerekek magukat	30,5	3. speciális képességet fejleszt	35,3
4. jók a tanárok	33,2	4. jók a pedagógusok	29,7	4. hasonló gyerekek járnak oda	33,3
5. hasonló gyerekek járnak oda	21,8	5. továbbtanulási lehetőség	20,7	5. vallásos nevelés	21,6
				1. vallásos nevelés	74,5
				2. jól érzik a gyerekek magukat	56,9
				3. jó eredményei vannak az iskolának	37,3
				4. jók a pedagógusok	31,4
				5. közel van	31,4

4. táblázat. A szülők leggyakoribb iskolaválasztási motívumai

A teljes populáció öt leggyakoribb iskolaválasztási motívuma: „közel van” (55,6 százalék), „jó eredményei vannak az iskolának” (45,0 százalék), „jól érzik ott magukat a gyerekek” (40,5 százalék), „jók a tanárok” (33,2 százalék), a sajátjához „hasonló gyerekek járnak oda” (21,8 százalék). A válaszadóknak tehát több mint a fele a térbeli közelség szerint választotta ki az iskolát, ami nem egyszerűen kényelmi szempont, hanem a

gyerek életmódját, életminőségét befolyásoló tényező lehet. Ugyanakkor az iskolaimázsnak semmiképpen nem érdemi alkotóeleme. Az önkormányzati iskolai szülőcsoportban ez az arány még sokkal magasabb (68,4 százalék), ami önmagában megkérdőjelezi, vajon esetükben valódi választás zajlott-e. Más a helyzet az alapítványi/magániskolát választók körében: háromnegyedük (74,5 százalék) választási motívuma az, hogy a „gyerekek ott jól érzik magukat”, ők említik legnagyobb arányban azt is, hogy a választott iskolában „jó a pedagógusok” (52,9 százalék, $p=0,005$), s kétszer-háromszor gyakrabban említik választásuk indokául a gyerek „speciális képességeinek fejlesztési igényét” (35,3 százalék). (Érdemes megjegyezni, hogy az iskoláról alkotott egyedi kép kialakulását segítheti a csak az intézményre jellemző sajátos kínálatot nyújtó speciális program. A vizsgálati mintából mindössze 68-an kerestek és 33-an találtak ilyen programokat, módszereket, egyedi oktatásszervezési módokat.) Az egyházi iskolai szülőcsoport számára a döntő választási motívum a „vallásos nevelés” igénye volt (pontosan olyan arányban, mint az alábbi alcsoport számára a gyerek jó közérzetének biztosítása).

Az előzetes közvetett tapasztalatokon és elvárásokon alapuló iskolaválasztást a közvetlen tapasztalatok valószínűleg nagyrészt visszaigazolták, mert arra a kérdésre, hogy megismételné-e korábbi döntését, ismét ebbe az iskolába íratná-e gyermekét, a minta 83,25 százaléka válaszolt igennel. (5. táblázat)

szándék	teljes minta	szülői alminták			%
		ÖNK	AL/M	EGYH	
igen	83,25	81,21	94,00		84,62
nem	7,50	8,72	–		7,69
nem tudja	9,25	10,07	6,00		7,69

5. táblázat. Az iskola újraválasztásának szándéka

Különbségek itt is adódtak a három szülőcsoport között: az önkormányzati iskolai szülők a többiekénél kisebb arányban határozottak a pozitív döntésben, s minden ötödik-hatodik közülük még bizonytalan, vagy határozottan elutasítja az aktuális intézményt. Egyértelműbb az egyházi iskolai szülők csoportja, s majdnem 100 százalékában választanak újra az intézményt a gyerekeiket alapítványi/magániskolába járató szülők.

A nyílt kérdésre adott indoklások elsősorban a közérzetet, bánásmódot, légkört említik. (6. táblázat)

teljes minta		szülői alminták				%	
		ÖNK		AL/M		EGYH	
1. általános elégedettség	38,87	1. általános elégedettség	41,10	1. jó bánásmód	47,92	1. általános elégedettség	35,29
2. a gyerek jó közérzete	19,44	2. jó tanárok	20,44	2. jó iskolai légkör	35,42	2. jó iskolai légkör	27,45
3. jó bánásmód	18,16	3. térbeli közelség	17,12	3. a gyerek jó közérzete	31,25	3. a gyerek jó közérzete	23,53

6. táblázat. Az iskola újraválasztásának motívumai

Mindháromról kiugró gyakorisággal nyilatkoznak az alapítványi/magániskolai szülők (31,25 százalék – 47,92 százalék – 35,42 százalék), viszont egyik sem tartozik az önkormányzati szülők három legfontosabb indoka közé. Ők inkább valamiféle általános elégedettséget, az iskola közelségét és a jó tanárok létét hangsúlyozzák (41,10 százalék –

17,12 százalék – 20,55 százalék). Figyelemre méltó, hogy a legutóbb említett szempont a jó oktatással együtt az egyházi iskolai szülőcsoport indokai között merül fel számottevő, azonos gyakorisággal (13,73 százalék).

Elégedettség a tanárokkal

Az iskolával kapcsolatos szülői elvárások fő letéteményesei a pedagógusok: a szülők választási motívumaik, elégedettségük forrása, elvárásaik jellege döntően a gyerekük közérzetére és a vele való bánásmódra irányul, ezek realizálója, alakítója az iskolában a tanító, a tanár. Ezért tartottuk fontosnak megkérdezni a szülőket, hogy kit tartanak jó és rossz tanárnak. Válaszaikban nyilván keverednek korábbi és aktuális tapasztalatok, de bizonyosan nem az ideális személyiségről nyilatkoztak, mivel konkrét személyt, gyermeke legjobbnak/legrosszabbnak tartott pedagógusának felidézését, jellemzését kértük tőlük. (7. táblázat)

teljes minta N= 386		szülői alminták		%	
		ÖNK N= 286		AL/M N= 48	
				EGYH N= 52	
1. elfogadó, türelmes	34,54	1. elfogadó, türelmes	31,60	1. elfogadó, türelmes	56,25
2. szeretetteljes	27,84	2. kedves, közvetlen	26,39	2. felkészült, jó tanár	37,50
3. kedves, közvetlen	23,45	3. szeretetteljes	26,04	2. szeretetteljes	35,42
4. felkészült, jó tanár	22,42	4. felkészült, jó tanár	19,44	3. felkészült, jó tanár	27,08
5. következetes	18,81	5. következetes	18,75	5. következetes	16,67
				5. kedves, közvetlen	23,08

7. táblázat. A „jó tanár” jellemzése

A jó tanárt jellemző tulajdonságlista élén a teljes mintában és a szülői alcsoportokban az elfogadó, türelmes tulajdonságpár áll (átlagosan 34,54 százalékos említési gyakorisággal, amelyhez képest is kiugróan magas az alapítványi/magániskolai csoportban tapasztalt 56,25 százalékos gyakoriság). A toleranciaigényhez azután hasonló jellemzők társulnak: a jó pedagógus kedves, közvetlen (elsősorban az önkormányzati iskolai szülők csoportjában) és szeretetteljes (mindhárom csoportban), s az alapítványi/magán- és egyházi iskolai csoport tagjai szerint – némileg gyakrabban említve – felkészült szakember is.

A hosszú pozitív tulajdonságlista csoportokra bontható: a tanár I. oktatással, II. neveléssel, III. a társas kapcsolatok alakításával összefüggő vonásai, illetve IV. személyes tulajdonságai. Az egyes tulajdonságcsoporthoz részesedését tekintve a jó tanár jellemzésében azt tapasztaltuk, a neveléssel kapcsolatos jellemzők gyakorisága megelőzi az oktatással összefüggő vonásokét mind a teljes mintában (88,93 százalék – oktatás: 79,11 százalék), mind az összes szülői alcsoportban (önkormányzati 80,91 százalék – oktatás: 78,81 százalék; alapítványi/magán 125,0 százalék – oktatás: 79,16 százalék; egyházi 100,0 százalék – oktatás: 80,77 százalék). (8. táblázat)

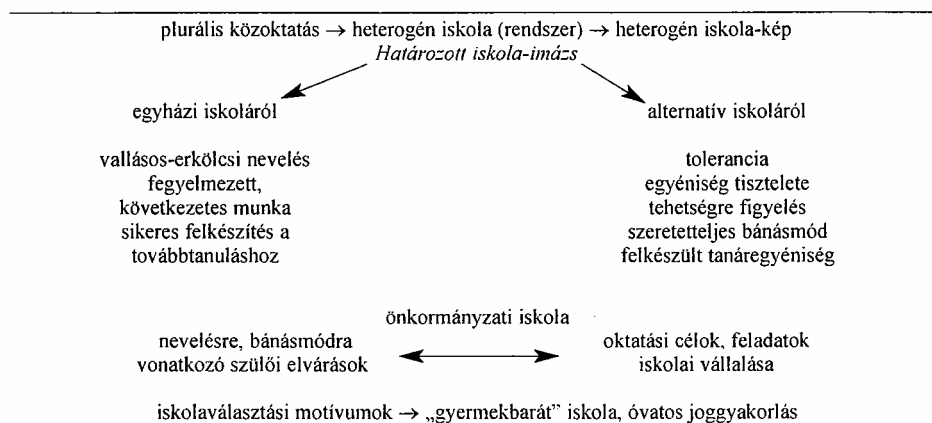
A szülők nem szívesen idézték fel a rossz tanár emlékét: 12,12 százalékuk nem válaszolt, illetve 130 fő (35,81 százalék) azt mondta, nem volt ilyen élménye. Akik vállaltak

teljes minta N = 363		szülői alminták		%	
		ÖNK N = 274	AL/M N = 47	EGYH N = 42	
1. kiabál, ordibál	11,29	1. kiabál, ordibál	1. rossz a viszonya a gyerekekhez 14,89	1. kiabál	11,90
2. következtetlen	10,74	1. következtetlen 12,04	2. nem jól magyaráz 8,51	2. következtetlen	
3. rossz a viszonya a gyerekekhez	8,54	3. kivételez 8,76	3. kiabál, ordibál	2. kivételez	
4. kivételez	8,26	4. rossz a viszonya a gyerekekhez 8,03	3. következtetlen	2. nem jól magyaráz 7,14	
5. nem jól magyaráz	7,16	5. nem jól magyaráz 6,93	3. kivételez 6,38	5. rossz a viszonya a gyerekekhez	4,76

8. táblázat. A „rossz tanár” jellemzése

koztak a negatív tulajdonságok felsorolására, azok leggyakrabban verbális agresszióról számolnak be („kiabál, ordibál”) (11,29 százalék), illetve szakmai problémaként említik, hogy „következtetlen”, kiszámíthatatlan volt a tanár (10,74 százalék). Az alapítványi/magániskolai szülők csoportjában a negatív tulajdonságok is a gyerekkel való bánásmóddal függnék össze (14,89 százalék), de ők említik meg a rossz pedagógus jellemzőjeként azt is, hogy „nem fontos számára a gyermek tudása” (8,51 százalék). Az egyházi iskolai szülők viszont a fegyelmezett, következetes, határozott munkát hiányolják.

Összegzés

2. ábra. Szülők iskola-képe

A négy változó vizsgálati eredményeit áttekintve megállapíthatjuk, hogy a szülők iskolához fűződő viszonya és az iskoláról kialakított képe nem egységes: a plurális közoktatásban már kialakult az egyházi és alapítványi/magániskolák „közönsége”. Ők a többségnél határozottabb elképzeléssel rendelkeznek arról, hogy milyen iskolát szeretnének választani gyerekeiknek, s céltudatosabban meg is keresik, ki is választják a megfelelőnek gondolt intézményt. Ezek a szülőcsoportok a tudatos választás következményeként is elégedettebbek a gyerekeiket önkormányzati iskolába járató szülőknél.

A fenntartói szándékokat tekintve határozott profilú alapítványi/magán- és egyházi iskolák markánsan különböznek a szülők szemében is: az egyházi iskolai szülőcsoport iskola-imázsának fundamentuma a vallásos-erkölcsi nevelés, amelyhez a tanár-diákra egyaránt kiterjedő fegyelmezett, következetes munka társul, aminek gyümölcse a sikeres továbbtanulási mutatókban is megragadható. Ehhez képest az alapítványi/magánszemély által fenntartott intézményt választó szülők iskola-képének centrumában a toleráns, a gyerek egyéniségére, tehetségére figyelő, szeretetteljes bánásmód áll, amelynek háttérében a felkészült, jó tanári egyéniség fejti ki nevelő-oktató hatását.

Az önkormányzati iskolák tényleges heterogenitása, olykor jellegtelensége a szülők iskola-imázsának alakulását is lassítja. Mégis körvonalazódni látszik egy belső ellentmondás a szülők elvárásai és tapasztalatai között: intézményválasztási motívumaikban, a tanárral kapcsolatos attribúcióikban a neveléssel, a gyermekkel való bánásmóddal összefüggő elemek dominálnak, gyermekeik aktuális iskolájában viszont az oktatással kapcsolatos feladatok, célok vállalását érzékelik inkább.

Ez a kérdés egy általánosabb összefüggést is érint: úgy tűnik, a szülők számára általában igen nagy (a korábbi tapasztalatokhoz képest talán növekvő) jelentőségű, hogy gyermekük jól érezze magát az iskolában, ott jól (szeretetteljesen, elfogadóan, toleránsan) s lehetőség szerint egyénre szóló figyelemmel foglalkozzanak vele, tisztességre, erkölcsre neveljék. Nem látjuk nyomát annak, hogy a szülők iskola-képébe egyoldalúan csak a tanulási teljesítményre orientált erőfeszítések férnének bele, s ilyen irányban gyakorolnának pressziót (legalábbis az általános) iskolára, de annak sem, hogy a nevelést pusztán a családi szocializáció részének, a szülői kompetenciába tartozó feladatnak tartanák. Iskolával kapcsolatos nevelési elvárásaiknak elsősorban nem a tartalma újszerű: szinte minden vonatkozásban a nevelés módját fogalmazzák elvárássá, választási motívummá, az elégedetlenség indokává. A nevelés módjának, stílusának az intézmény légkörére, a tanár-diák kapcsolatára, a gyerekek közérzetére kisugárzó hatása révén már más a szülők iskola-képe: sokan a magyar iskolarendszer hagyományaitól távoli, „gyerekbárát” iskolát szeretnének.

Az aktuális iskolával való viszonylag magas elégedettségi mutatókból, az intézménnyel kapcsolatos újraválasztási szándékok alakulásából arra következtethetnénk, hogy meg is találják a nekik tetsző helyet. Azonban vizsgálatunk más adatai – s köznapi tapasztalataink is – óvatosságra intenek: nem elhanyagolhatók azok száma sem (minden nyolcadik-kilencedik szülő), akik nem választanák újra az iskolát vagy bizonytalanok; túlságosan magas azoknak az aránya, akinek külső okokból nincs választási lehetőségük, akinek az iskola közelsége nemcsak a gyermek kímélése miatt fontos választási indok, hanem a család életmódjához kötődő kényszerválasztást jelent. Vannak adatok arra nézve is, hogy a szülők az iskolával kapcsolatban nehezen változtatnak: például olyan potenciális konfliktus-helyzetben is, amikor a gyerek tartós szorongásos gyomorfájásban szenved, a szülőknek csak egy kis töredékében (s csupán az alapítványi/magániskolai szülőcsoportban) fogalmazódik meg a lehetőség, hogy más iskolába írtná gyermekét.

Úgy tűnik tehát, hogy kialakulóban van a szülők újfajta iskola-képe, ami megfelel az iskola megváltozott társadalmi helyzetének, differenciáltságának, „szolgáltató” jellegének, de az iskolával kapcsolatos magatartásuk még nem alakult át, nem jött létre közöttük és az intézmény között egy újfajta kapcsolat és párbeszéd.

Irodalom

- Brantlinger, E. – Majd-Jabbari, M. – Guskin, S.L. (1996): Self-interest and liberal educational discourse: How ideology works for middle-class mothers. *American Educational Research Journal*, 3, 571–597.
- Burnaford, G. E. – Hobson, D. (2001): *Responding to Reform: Images for Teaching in the New Millennium*. In: Joseph, P. B. és Burnaford, G. E. (szerk.): *Images of Schoolteachers in America*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London – Mahwah – New Jersey. 229–245.

- Buri, J. R. (1991): Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57. 110–119.
- Chicago Department of Cultural Affairs (1998): *Chicago schools quilts millennium project*. Chicago.
- Cuban, L. (1986): Principaling: Images and roles. *Peabody Journal of Education*, 63 (1), 107–119.
- Earle, R. S. (1994): In search of teaching metaphors: Images of the classroom. *Educational Technology*, 34 (6), 34–37.
- Efron, S. – Joseph, P. B. (1994): Reflection in a mirror: Teacher-generated metaphors from self and others. In: Joseph, P. B. – Burnaford (szerk.): *Images of Schoolteachers in Twentieth-Century America*. Paragons Polarities, Complexities St. Martin's Press, New York. 54–78.
- Eisner, E. W. (1985): *The educational imagination: On the design and evaluation of school programs*. Macmillan, New York.
- Fischer, J. – Kinfer, A. (2001): *Constructing and Discovering Images of Your Teaching*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London, 93–115.
- Furnham, A. F. (1988): *Lay Theories: Everyday Understanding of Problems in the Social Sciences*. Pergamon, Oxford.
- Goodnow, J. J. – Collins, W. A. (1990): *Development According to Parents, The Nature Sources, and Consequences of Parents' Ideas*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale.
- Halász Gábor és Lannert Judit (szerk., 2000): *Jelentés a magyar közoktatásról 2000*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Hunyady Györgyné (2001): Laikus pedagógiai nézetek vizsgálata. In: *Tanulmánykötet*. NYME Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar, 67–73.
- Johnston, S. (1992): Images: Away of understanding the practical knowledge of student teacher. *Teaching and Teacher Education*, 8 (2), 123–136.
- Liebman, A. (szerk., 1990): *Schools as collaborative cultures: Creating the future now*. Falmer, New York.
- Szabó Éva (1998): *Laikus és professzionális nevelők nézetei az iskolai nevelésről*. Ph.D értekezés (kézirat) ELTE, Budapest.
- Szekszárdi Júlia (2000): Az iskolák belső világa. In: *Jelentés a magyar közoktatásról 2000*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 239–272.

A cikk alapjául szolgáló kutatás az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány (OTKA T25764. sz.) támogatásával készült.